

Jolanta Migdał, Agnieszka Piotrowska-Wojaczyk
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Odmiany polszczyzny w świetle źródeł leksykograficznych

Truizmem jest twierdzenie o występowaniu polszczyzny w różnych odmianach stylowych, ukształtowanych w ciągu wielu wieków. W naszym artykule postanowiliśmy zastanowić się nad odpowiedzią na pytanie o to, czy i w jaki sposób te różne odmiany stylowe znajdują odzwierciedlenie we współczesnych słownikach.

Podstawowym celem tworzenia słowników ogólnych języka polskiego jest przedstawienie całości leksyki ogólnopolskiej. Wyrazem tego przekonania jest niewątpliwie *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza (USJP), we wstępie do którego jego autorzy wskazują, że „USJP jest słownikiem ogólnym. Użyty tu przymiotnik (*ogólny*) ma cztery podstawowe znaczenia: 1. dotyczący ogółu, przeznaczony dla ogółu; powszechny, publiczny, 2. obejmujący całość czegoś, 3. odnoszący się do wielu podobnych przedmiotów, zjawisk, 4. łączny, całkowity, sumaryczny. W wypadku słownika znaczenia przymiotnika *ogólny* znajdują dwie sfery odniesienia. Chodzi tu bowiem o charakter słownika z punktu widzenia jego użytkowników (odbiorców) oraz o zakres słownictwa zamieszczonego w słowniku. Dlatego też w USJP starano się ukazać całość klas słownictwa współczesnej polszczyzny – od starannej (oficjalnej, opracowanej) do potocznej (w kilku podstawowych odmianach) – z uwzględnieniem wyboru specjalistycznych znaczeń wyrazów oraz terminologii naukowej i technicznej, pozostającej w szerszym obiegu naukowym” (USJP, t. I: XIII).

W niniejszym artykule zamierzamy przyjrzeć się wyłącznie tym hasłom, rozumianym jako pojedyncze wyrazy i ich znaczenia, które w USJP zostały opatrzone kwalifikatorem stylistycznym.

Nasz wybór padł na ten słownik z dwóch powodów. Przede wszystkim w porównaniu z innymi współczesnymi słownikami – jako jedyny podaje

on wyróżnienie typów kwalifikatorów, a także precyzyjny opis zakresu ich funkcjonowania. Ponadto niewątpliwym ułatwieniem naszej pracy był fakt, że w słowniku tym tylko wyjątkowo zdarza się, że informacja o ograniczeniach użycia hasła stanowi fragment definicji zakresowej jest zamieszczana w formie części definicji zakresowej (dotyczy to ograniczeń nie tylko stylistycznych). Autorzy konsekwentnie trzymają się bowiem zasady umieszczania kwalifikatorów w postaci odpowiednich skrótów przed definicją.

Zaprezentujemy wnioski dotyczące analizy haseł rozpoczynających się na literę *I* oraz *K*. Wybrałyśmy je jako reprezentatywne dla języka polskiego i jednocześnie obejmujące materiał dość obszerny, by zarysowały się w nim interesujące nas zjawiska i tendencje.

Jak zaznacza we wstępie do słownika Stanisław Dubisz, „słownictwo nacechowane – ze względu na przynależność do odmian stylowych – dzieli się dychotomicznie na:

- 1) słownictwo staranne, tzw. opracowane, nacechowane oficjalnością: książkowe, publikatorów, podniosłe, poetyckie, naukowe, zawodowe, urzędowe;
- 2) słownictwo codzienne, nieopracowane, nacechowane nieoficjalnością: potoczne, regionalne, socjolektalne (środowiskowe), profesjonalne (zawodowe)” (USJP, t. I: XL).

Zewnętrznym tego przejawem w słowniku jest stosowanie odpowiedniego kwalifikatora przy słownictwie danego typu. Jest bowiem rzeczą jasną, że poprzedzenie wyrazu jakimś kwalifikatorem informuje o tym, że słowo to ma zakres użycia ograniczony do pewnej odmiany polszczyzny (lub pewnych odmian) języka, nie jest więc wyrazem nienacechowanym, neutralnym, możliwym do użycia w każdej sytuacji komunikatywnej.

Wielu językoznawców podejmowało w swoich badaniach problematykę odmian języka polskiego. W zależności od zastosowanych kryteriów powstawały różne (czasem bardzo rozbieżne) typologie współczesnej polszczyzny¹. Niestety, autorzy USJP w żaden sposób nie informują, która typologia jest im najbliższa i którą zastosowali, przypisując poszczególne hasła do odpowiednich rejestrów. Pozostaje więc wykorzystać precyzyjne opisy poszczególnych kwalifikatorów (które – jak już zaznaczyłyśmy – zamieszczone zostały we wstępie do słownika) przy założeniu, że autorzy USJP stosują własną spójną klasyfikację stylowych odmian polszczyzny.

W przypadku słownictwa starannego, kwalifikatorem nadrzędnym dla całego podzbioru jest kwalifikator *oficjalny* (*oficj.*). Dla skrótowości zapisu

¹ Przegląd różnych typologii współczesnego języka polskiego zawarł w swojej pracy Aleksander Wilkoń (zob. Wilkoń 2000: 12–21).

w USJP jest on pomijany, jeśli może wystąpić kwalifikator szczegółowy. Pojawia się on natomiast wtedy, gdy nie można użyć któregoś z kwalifikatorów mu podporządkowanych (szczegółowych), ponieważ dana jednostka może wystąpić w różnego typu wypowiedziach nacechowanych (książkowo, naukowo, urzędowo). W zebranych materiale kwalifikator ten wystąpił samodzielnie przy 5 hasłach² (tylko na K): **kapitanostwo** 'kapitan (oficer lub dowódca statku, jachtu) z żoną', **konsulostwo** 'konsul z żoną', **królestwo** 'król z królową', **księstwo** 'księżę z żoną', **kuzynostwo** 'kuzyn z żoną'.

Kolejny kwalifikator, *książkowy* (*książk.*), dotyczy z kolei jednostek słownikowych, których „rozumienie i stosowanie wymaga przygotowania intelektualnego i kompetencji językowej większych niż te, które stanowią motywację używania słownictwa podstawowego. Można zatem przyjąć, że kwalifikator *książk.* odnosi się do tego podzbioru słownictwa, które charakteryzuje wypowiedzi osób należących do warstwy inteligencji humanistycznej. Odnosi się on do słownictwa powszechniej stosowanego, do tzw. słownictwa erudycyjnego; jak również do wyrazów rzadziej używanych. Zakres stosowania kwalifikatora *książk.* w USJP jest duży, co wynika z charakteru słownika” (t. I: XL). W wyekscerpowanym zbiorze wystąpił on 1864 razy (I – 455, K – 1409), np.: **ibidem** 'tamże, w tym dziele, na tej samej stronie, w tym samym miejscu; wyraz wskazujący na to samo źródło, na ten sam fragment dzieła itp., o których była mowa wyżej', **idea** 'myśl przewodnia wyznaczająca cel i kierunek działania, będąca również zasadniczą tendencją twórczości naukowej i artystycznej; pomysł, koncepcja, pojęcie, pogląd, wyobrażenie', **idealista** a) 'osoba kierująca się w postępowaniu ideałami, wzniosłymi zasadami, stawiająca przed sobą szlachetne cele, zdolna do poświęceń dla dobra ogólnego', b) *przen.* 'osoba wyobrażająca sobie świat lepszym, niż jest w rzeczywistości; marzyciel', **iluminacja** a) 'rzęsiste mocne oświetlenie', b) *przen.* 'nagłe uświadomienie sobie czegoś, zdobycie jakiejś wiedzy, niepoprzedzone odpowiednimi studiami; olśnienie', **ilustracja** 'materiał faktograficzny, przykładowy, dokumentacyjny itp. służący do wyjaśnienia, unaocznienia, zobrazowania, odtworzenia czegoś; komentarz, interpretacja', **impertynencja** 'obraźliwe, wyzywające zachowanie się wobec kogoś; niegrzeczność, bezczelność', **imputować** 'przypisywać komuś coś (zwykle coś ujemnego), dopatrywać się w czyimś działaniu złych intencji; pomawiać, posadzać, insynuować', **inaugurować** 'dokonać, dokonywać inauguracji; rozpocząć, rozpoczy-

² Jako jednostki leksykalne traktujemy zarówno hasła w całości, jak i poszczególne znaczenia. Ponieważ analiza semantyczna nie jest naszym zadaniem, podając przykłady, nie zaznaczamy, z którą sytuacją mamy do czynienia. Na potrzeby niniejszego artykułu wymiennie stosujemy terminy *jednostka leksykalna* i *hasło*.

nać coś', **incognito** 'zachowując anonimowość, ukrywając swoje nazwisko; skrycie, tajnie, nieoficjalnie', **kamerdyner** a) 'starszy lokaj mający nadzór nad porządkami w mieszkaniu i podawaniem do stołu', b) 'osobisty lokaj', **kartomancja** 'wróżenie z kart', **kilkusetstronicowy** 'zawierający kilkaset stronic, składający się z kilkuset stronic', **koh-i-noor** *przen.* 'rzecz uważana za najlepszą w swoim rodzaju, coś niezmiernie cennego', **kolidować** 'być w kolizji, w sprzeczności z czymś, nie zgadzać się wzajemnie', **komponent** 'część składowa czegoś; składnik, element', **konfesja** 'wyznanie, wyznawana religia', **kontuar** 'w sklepie, restauracji itp.: długi, wąski stół oddzielający sprzedawcę, barmana, szatniarza itp. od klientów; lada, bufet', **kredo/credo** 'poglądy, przekonania, zasady wyznawane, przestrzegane, sformułowane przez kogoś', **kryptolog** 'specjalista w zakresie kryptologii', **kulminacja** 'punkt szczytowy, największe nasilenie jakiegoś procesu, stanu uczuciowego, jakiejś działalności itp.', **kult** 'wielki szacunek dla kogoś lub dla czegoś, okazywany często w manifestacyjny, przesadny sposób, zamiłowanie do czegoś; uwielbienie, cześć', **kumulować się** 'gromadzić się, skupiać się, spiętrzać się', **kunszt** a) 'doskonałość w wykonywaniu czegoś; artyzm, mistrzostwo', b) 'sztuka, wysoki poziom jakichś umiejętności, zdolności', **kurtuazja** 'wielka uprzejmość, wyszukana grzeczność; galanteria'.

Z kolei kwalifikator *urzędowy (urz.)* odnosi się do wyrazów charakteryzujących przekazy urzędowe i wypowiedzi związane z realiami urzędowymi. Ma więc on motywację językowo-stylistyczną i tematyczną. W zebranych materiale wystąpił 204 razy (*I* – 64, *K* – 140), np.: **identyfikator** 'plakietka, bransoletka itp. z imieniem i nazwiskiem noszącej ją osoby, służąca jako znak rozpoznawczy', **IMiGW** 'Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej', **impresariat** 'instytucja zajmująca się organizowaniem imprez artystycznych', **in blanco** 'w odniesieniu do weksli, czeków, formularzy itp.: niewypełniony, bez ważnego tekstu, zawierający tylko podpis wystawcy', **instytucjonalizacja** 'nadawanie czemuś charakteru instytucji', **inżynier** 'tytuł nadawany absolwentom wyższych uczelni technicznych', **kanclerz** 'szef rządu niektórych państw, dawniej w Austro-Węgrzech i w Rzeszy Niemieckiej, obecnie w Austrii i Niemczech', **kapituła** 'w niektórych państwach: kolegium honorowe nadające pewne odznaczenia i ordery', **kartoteka** 'zbiór kart, kartek zawierających określone informacje, ułożonych według pewnego systemu w pudle, szufladzie, segregatorze itp.', **kaucja** 'suma pieniężna złożona jako gwarancja dotrzymania zobowiązania i stanowiąca odszkodowanie w razie jego niedopełnienia', **Kneset** 'jednoizbowy parlament Izraela, wybierany na cztery lata', **kolokwium** 'sprawdzian na wyższej uczelni, zwłaszcza ustny, z całości lub części obowiązującego materiału', **komasować** 'dokonywać komasacji gruntów; scalać', **komisariat** a) 'jednostka organizacyjna policji działająca na okre-

ślonym terytorium lub w zakresie określonej kategorii spraw', b) 'lokal, miejsce urzędowania funkcjonariuszy policji', **koncesja** 'zezwolenie władz administracyjnych na prowadzenie określonej działalności gospodarczej (placówki handlowej, przedsiębiorstwa, eksploatacji jakichś terenów)', **Kongres** 'parlament Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; także: parlament w niektórych państwach Ameryki Łacińskiej', **konsulat** 'urząd państwowy za granicą podległy konsulowi; także: siedziba tego urzędu', **kontyngent** 'obowiązkowe, określone umową lub nakazem świadczenia w naturze dokonywane przez ludność na rzecz państwa, gminy itp.', **kopalnictwo** 'górnictwo', **kuatorium** 'jednostka organizacyjna administracji szkolnej, sprawująca opiekę nad wszystkimi szkołami i placówkami oświatowymi w województwie', **kustosz** 'pracownik muzeum lub biblioteki opiekujący się zbiorami', **kwestura** 'dział finansowo-księgowy na wyższej uczelni'.

Kwalifikatorem *charakterystycznym dla publikatorów (publ.)*, czyli 'środków masowego przekazu' (USJP) opatrzone natomiast jednostki słownikowe, które powstają w języku mediów (prasa, radio, telewizja) i dzięki tej odmianie polszczyzny się upowszechniają. W zgromadzonym materiale kwalifikator ten pojawił się 59 razy (litera I – 8, K – 51), np. **idol** 'osoba ciesząca się szczególną popularnością, bezkrytycznie uwielbiana i naśladowana; bożyszczę', **imperium** *przen.* 'wielki obszar czyjejś działalności, władzy, wpływu', **instrumentarium** *przen.* 'ogół sposobów, metod służących realizacji określonego celu', **interview** 'wywiad przeprowadzony z kimś przez dziennikarza i opublikowany w radiu, w telewizji lub w prasie', **kapitał** 'osoby dysponujące znaczną sumą pieniędzy', **kariera** 'zdobywanie coraz większej popularności', **komercja** a) 'komercjalizacja działalności artystycznej, literackiej itp.', b) 'produkt takiej komercjalizacji', **komunizacja** 'skłanianie ku komunizmowi, czynienie komunistycznym', **korumpować** 'demoralizować kogoś łapówkami, uzależniać od siebie, przekupywać kogoś (zwłaszcza urzędników i polityków)', **kreować** 'sprawiać, że jakaś osoba postrzegana jest w określony, pożądany sposób', **kryminalizacja** 'szerzenie się przestępczości w różnych dziedzinach życia', **kryptoreklama** 'ukryta reklama polegająca na promowaniu produktów, firm itp. w programach i publikacjach o charakterze niereklamowym'.

Definicje 38 haseł (I – 29, K – 9) uzupełnia towarzyszący im kwalifikator *naukowy (nauk.)*. W USJP występuje on stosunkowo rzadko, ponieważ jest zastępowany zwykle szczegółowymi kwalifikatorami profesjonalno-naukowymi, którymi są opatrywane hasła z zakresu słownictwa specjalistycznego poszczególnych dyscyplin naukowych. „Kwalifikator *nauk.* – czytamy we *Wstępie* do słownika – stosujemy na podobnej zasadzie jak kwalifikator *oficj.*, tzn. przede wszystkim wtedy, gdy dany wyraz [...] jest

określeniem występującym w grupie dyscyplin naukowych, [...] bądź dotyczy dyscyplin wąsko specjalistycznych, [...] a zarazem, gdy nie jest to wyraz jedynie książkowy lub należący do słownictwa podstawowego, nienamechowanego [...]” (USJP, s. XLI). Przykładowo wystąpił on w artykułach hasłowych następujących leksemów: **iberysta** ‘specjalista w dziedzinie iberystyki’, **indianistyka** ‘nauka o języku i kulturze Indian’, **indukcyjność** ‘stosowanie w rozumowaniu lub badaniach naukowych metody indukcji; metoda indukcyjna’ **in vitro** ‘poza żywym organizmem, w izolowanych tkankach’, **in vivo** ‘w żywym organizmie rośliny lub zwierzęcia’, **isagogika** ‘nauka wstępna, przygotowawcza, zwłaszcza do studiowania Biblii, isagoga’, **komparatystyka** ‘dziedzina nauki zajmująca się badaniami porównawczymi, ustaleniem zależności, pokrewieństw, analogii, zwłaszcza w dziedzinie językoznawstwa lub literatury’, **kosmonautyka** ‘astronautyka’, **kulturoznawca** ‘specjalista z zakresu kulturoznawstwa, zajmujący się badaniem kultury’.

Natomiast 23 hasła (*I* – 2, *K* – 21) USJP opatrzony kwalifikatorem *poetycki* (*poet.*). W ten sposób oznaczono wyrazy charakterystyczne dla przekazów artystycznych (szczególnie poetyckich) lub wypowiedzi na nie stylizowanych np. **igrać** ‘o świetle, barwie, uśmiechu itp.: migotać, mienić się, drgać, pojawiać się i znikać’, **kalinowy** ‘mający kolor owoców kaliny’, **kasztanowłosy** ‘mający kasztanowe włosy’, **kibić** ‘talia, stan’, **kłosiany** ‘złożony, zrobiony z kłosów’, **krasa** ‘piękno, uroda’, **krynica** ‘miejsce pochodzenia, początek, źródło czegoś’, **kwiecie** ‘kwiaty, rośliny kwitnące’.

Kwalifikator *podniosły* (*podn.*) uzupełnia definicje znaczeniowe tych wyrazów, które są charakterystyczne dla wysokiego stylu wypowiedzi, przede wszystkim realizacji pisanych, a także niektórych retorycznych oralnych (np. uroczyste wystąpienia publiczne, homilie itp.) Wystąpił on 15 razy (*I* – 2, *K* – 13), np. **insygnium** ‘oznaka godności, władzy, stanu lub urzędu; godło, symbol’, **iście** ‘przysłówek podkreślający, że dana cecha jest bez wątplenia charakterystyczna dla obiektu lub sytuacji, o której mowa; doprawdy, naprawdę’³, **kaźń** a) ‘cierpienie fizyczne zadawane uwięzionym; męka, tortura’, b) ‘wykonanie kary śmierci; egzekucja’, **konać** ‘być w agonii, kończyć życie, umierać’, **korzyć się** ‘okazywać pokorę, swoją niższość, uległość wobec kogoś’, **kraina** ‘kraj, ojczyzna’.

W obrębie drugiego podzbioru leksyki, czyli słownictwa codziennego, najczęściej jest stosowany kwalifikator *potoczny* (*pot.*); wystąpił 1164 razy (*I* – 49, *K* – 1115). Określa on jednostki słownikowe używane w kontaktach nieoficjalnych, wielokrotnie emocjonalne. Przy blisko 70% haseł opatrzonych omawianym kwalifikatorem, słownikarze zamieścili bowiem rów-

³ Obok kwalifikatora *podn.* leksem ten opatrzony jest również kwalifikatorem *książk.*

niez odpowiedni kwalifikator ekspresywny, np.: **idejka** *iron.* a. *żart.* zdr. od idea, **idiociec** *obraźl.* 'stawać się idiotą, stawać się coraz głępszym; głupiec', **Iksiński** 'o kimś bliżej nie znanym, jakiś człowiek, pewna osoba; pan Iks', **inteligencik** *żart.* a. *iron.* a. *pogard.* 'o inteligencie', **Italianiec** *lekcew.* 'Włoch', **kabel** *posp.* 'donosiciel', **kajak** *żart.* a) 'bardzo duża stopa', b) 'bardzo duży but', **kaleka** *lekcew.* 'o kimś niezgrabnym, niezręcznym; łamaga', **kanar** *pogard.* a) 'początkowo: wojskowy policjant mający charakterystyczny żółty otok na czapce', b) 'obecnie: kontroler biletów w środkach transportu publicznego', **kant** 'oszustwo', **karniak** *żart.* 'kieliszek wódki podawany osobie spóźnionej na przyjęcie, uroczystość', **kawcia** *pieszcz.* zdr. od kawka, **kielonek** 'kieliszek wódki', **kiepeła** *żart.* 'głowa, rozum, spryt', **kimnać się** 'zdrzemnąć', **Kitajec** *lekcew.* 'Chińczyk', **kituś** *pieszcz.* 'o kocie', **klawisz** 'dozorca, strażnik w zakładzie karnym', **klepak** 'człowiek gadatliwy', **kochanica** *pogard.* a. *lekcew.* 'kochanka – kobieta związana z jakimś mężczyzną', **kolejkowicz** 'osoba stojąca w kolejce, spędzającą w niej dużo czasu', **kołomyja** 'zamęt, zamieszanie, zagmatwana, skomplikowana sytuacja', **kompleksiarz** 'człowiek mający kompleksy', **komuch** *pogard.* 'komunista', **konował** *pogard.* a. *lekcew.* a) 'o złym lekarzu', b) 'o złym weterynarzu', **krakauer** *żart.* a. *lekcew.* 'mieszkaniec Krakowa', **ksero** a) 'kserograf', b) 'kserokopia', **kumpel** 'dobry kolega; towarzysz, kompan', **kuroniówka** a) 'zasilek dla bezrobotnych', b) 'bezpłatny posiłek dla biednych, zwykle zupa', **kwoka** *lekcew.* a. *pogard.* 'o kobiecie złośliwej, dokuczliwej, gderliwej'.

137 hasel (I – 8, K – 129) zostało opatrzonych kwalifikatorem *środowiskowy* (*środ.*). W ten sposób oznaczono wyrazy używane w socjolekcie określonej grupy społecznej, wyróżniającej się ze względu na nieformalne więzi środowiskowe (np. uczniowie, żeglarze, myśliwi) lub formalną przynależność do jakiejś grupy społeczno-zawodowej (np. marynarze, górnicy, żołnierze). Dla uproszczenia zapisu kwalifikator ten jest w USJP stosowany bez poprzedzającego kwalifikatora *pot.*, ale zawsze uzupełnia go informacja pomocnicza o zakresie użycia oznaczonymi nimi hasła, np. **impasować** *karc.* 'grać w taki sposób, aby móc przebić wysoką kartę przeciwnika wyższą kartą', **inkasować** *sport.* 'w boksie: otrzymać ciosy', **internacjonał** *sport.* 'zawodnik innej narodowości niż ta, którą reprezentuje drużyna', **kabe** *wojsk.* 'karabin', **kancera** *filat.* 'uszkodzony znaczek pocztowy', **kantak** *łow.* 'pazur na tylnym palcu drapieżnego ptaka', **karpiówka** *bud.* 'rodzaj dachówki', **kasownik** *edytor.* 'znak używany w korekcie drukarskiej, oznaczający usunięcie litery, wyrazu lub znaku', **kieszon** *teatr.* 'wnęka, pomieszczenie przy scenie do przechowywania dekoracji', **kitla** *górn.* 'tradycyjny strój górniczy: kaftan ozdobiony złotymi guzikami i godłem górniczym wyhaftowanym złotą nicią na kołnierzu i rękawach obszytych aksamitem', **klang** *mors.* *żegl.* 'pojedyncze uderzenie

w dzwon okrętowy’, **klasy** *uczn.* a) ‘gra dziecięca polegająca na przeskakiwaniu na jednej nodze z kratki do kratki narysowanych na ziemi i rzucaniu lub przesuwaniu nogą kawałka szkła, kamyka’, b) ‘kratki narysowane do tej gry’, **klient** *inform.* ‘komputer lub program korzystający z usług serwera’, **kłoso-wać** *roln.* ‘wytwarzać kłosa’, **komiksiarz** *pras. film.* ‘osoba rysująca komiksy według własnego lub cudzego scenariusza’, **korba** *młodz.* a) ‘osoba bardzo uzdolniona, bardzo dobra w jakiejś dziedzinie’, b) ‘osoba obrotna, przedsiębiorcza, dobrze zorganizowana’, **kreska** *szt.* ‘sposób rysowania właściwy jakiemuś artyście’, **kropla** *hutn.* ‘porcja szkła do uformowania wyrobu’.

W odniesieniu do słownictwa codziennego kwalifikator *zawodowy* (*zaw.*) ma znaczenie marginalne, ponieważ znaczna część zawodowego słownictwa środowiskowego pokrywa się ze słownictwem socjolektalnym i w tym rejestrze słownictwa upowszechnia się w szerszych kręgach użytkowników polszczyzny. Są jednak grupy wyrazów, którym przysługuje wyłącznie kwalifikator *pot. zaw.* (pierwszy z nich pominięto). Kwalifikatorem *zaw.* uzupełnionym o wskazanie zakresu ich użycia opatrzone 25 haseł (tylko K – 25); wszystkie nazywają osoby ze względu na wykonywany przez nie zawód, np.: **karmelarz** *spoż.* ‘cukiernik przygotowujący masę karmelową na cukierki’, **kokilarz** *techn.* ‘robotnik pracujący przy wytwarzaniu odlewów kokilowych; odlewnik kokilowy’, **kombajnista** *roln.* ‘osoba obsługująca kombajn; kombajner’, **korowacz** *leśn.* ‘osoba pracująca przy korowaniu drewna’, **kosztorysant** *ekon.* ‘pracownik zajmujący się sporządzaniem kosztorysów’, **kotoniarz** *włók.* ‘osoba zatrudniona przy wyrobie kotoniny’, **krajacz** *druk.* ‘pracownik zajmujący się przecinaniem papieru w drukarni, introligatorni itp.’

Kolejny z kwalifikatorów tej grupy, kwalifikator *regionalny* (*reg.*), charakteryzuje jednostki słownikowe typowe dla regionalnych potocznych odmian polszczyzny. Podobnie jak kwalifikator *środ. czy zaw.*, również on stosowany jest bez kwalifikatora *potoczny*, ale za to uzupełnia go informacja geograficzna o obszarze użycia danego leksemu (z jednym tylko wyjątkiem)⁴. Wekscerpowaliśmy 16 regionalizmów leksykalnych (tylko K – 16), np. **kaflarz** *reg. krak.* ‘zdun’, **kanka** *reg. krak.* ‘blaszane naczynie na płyny, jego zawartość’, **Kaszuba** ‘Kaszub’, **komysze** *reg. lwow.* ‘gęstwina’, **kraszanka** *reg. wsch.* ‘pisanka pomalowana na jeden kolor, bez ozdobnych wzorów’, **kremówka** *reg. krak.* ‘napoleonka’, **krupniok** *reg. śl.* ‘podawana na gorąco kiszka, wyrabiana z kaszy, krwi, mięsa wieprzowego, wątroby, płuc itp., łagodniejsza w smaku od kaszanki’.

⁴ Analiza materiału słownika przeczy bowiem deklaracji autorów USJP, według których informacja pomocnicza o obszarze użycia danego hasła miała występować regularnie przy wszystkich odnotowanych w siatce haseł regionalizmach.

Opatrując hasła słownikowe odpowiednimi kwalifikatorami stylistycznymi, autorzy USJP oddali w słowniku podział polszczyzny na odmiany stylowe. Jak wynika z tego obrazu, najliczniej reprezentowany jest zbiór leksemów charakteryzujących odmianę oficjalną. Mieści się w nim 2208 haseł (wszystkim przysługuje nadrzędny dla tej grupy kwalifikator *oficj.*), podczas gdy tylko 1342 leksemy to słownictwo codzienne (z nadrzędnym dla tej grupy kwalifikatorem *pot.*). W pierwszym z wydzielonych zbiorów wyraźnie dominuje słownictwo *książkowe* (1864 hasła; 84,42%), pozostałe grupy są zdecydowanie mniej liczne: słownictwo *urzędowe* – 204 hasła (9,24%), *publikatorów* – 59 haseł (2,67%), *naukowe* – 38 haseł (1,72%), *poetyckie* – 23 hasła (1,04%), *podniosłe* – 15 haseł (0,68%), *oficjalne* (w znaczeniu wąskim) – 5 haseł (0,23%). Z kolei w obrębie słownictwa niestarannego wyróżniono słownictwo *potoczne* (w znaczeniu wąskim) – 1164 hasła (86,74%), *środowiskowe* – 137 haseł (10,21%), *zawodowe* – 25 haseł (1,86%) oraz *regionalne* – 16 haseł (1,19%).

Precyzyjne używanie kwalifikatorów, które są przecież elementami charakterystyki semantycznej i pragmatycznej wyrazów hasłowych, jest kwestią bardzo istotną. Celem opracowania materiału słownikowego nie jest bowiem roztaczanie przed czytelnikiem różnorodności odcieni znaczeniowych danego wyrazu, ale wydobycie, zarejestrowanie i trafne zdefiniowanie znaczeń wyrazów ośrodkowych, najważniejszych (Doroszewski 1952: 2). Z kwestią definiowania wiąże się również problem odpowiedniej kwalifikacji wydzielonych znaczeń. W dotychczasowych opracowaniach leksykograficznych konsekwencji takiej jednak nie ma: poszczególne słowniki opatrują bowiem te same znaczenia odmiennymi, niekiedy przeciwnymi czy wręcz przeczącymi sobie informacjami. Konsekwencją takich ujęć leksykograficznych jest całkiem odmienny obraz odmian stylowych polszczyzny. Podstawą tego stwierdzenia było porównanie tych wyekscerpowanych z USJP haseł opatrzonych kwalifikatorami stylistycznymi z tymi samymi hasłami w innych słownikach współczesnego języka polskiego: *Słowniku współczesnego języka polskiego* pod redakcją Bogusława Dunaja (Dunaj 1996) i *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny* pod redakcją Haliny Zgółkowej (Zgółkowska 1994–2005). Oczywiście zdajemy sobie sprawę z tego, że SWJP jest słownikiem mniejszym niż USJP i PWSP i nie wszystkie hasła będą w nim zawarte, także nie wszystkie jednostki będą zamieszczone w PSWP. Jednak wydaje się, że fakt ten nie jest ważny w naszych rozważaniach o stylowych odmianach polszczyzny. Istotniejsze jest opatrzenie interesujących nas haseł odpowiednimi kwalifikatorami. Przyjrzyjmy się więc wyszczególnionym według stylistycznych kwalifikatorów grupom.

Okazuje się, że tylko w części hasła, które w USJP zostały zaopatrzone w stylistyczne kwalifikatory, są charakteryzowane takimi określeniami w pozostałych słownikach. Na ogólną liczbę 1864 wyrazów *książkowych* (I – 455, K – 1409) charakteryzowanych kwalifikatorami jest tylko 335 haseł⁵ (I – 84, K – 251), w ujęciu procentowym to tylko około 18%. Z tych danych wynika więc, że dla autorów SWJP i PSWP tylko niewielka część haseł ma nacechowanie stylistyczne; zdecydowanie przeważają jednostki neutralne. Ciekawe też, że kwalifikacja nie oznacza wcale zaliczenia interesujących nas wyrazów (lub znaczeń) do grupy słownictwa książkowego. Ten kwalifikator wystąpił bowiem tylko przy 48 hasłach (I – 26, K – 22), np.: **imaginować** ‘wyobrażać sobie; wymyślać, fantazjować, roić’⁶, **implicytny** ‘sformułowany niewyraźnie, wnioskowany z kontekstu, domyślny (w przeciwieństwie do *eksplicytny*)’, **konstatacja** ‘stwierdzenie czegoś, ustalenie jakiegoś faktu’, **krynica** ‘źródło, źródł, strumień’, **krzewicielka** forma ż. od *krzewiciel*, **kupczyć** ‘czynić przedmiotem handlu, targu rzeczy, które nie powinny być źródłem materialnego zysku; spekulować, frymarczyć’. O wiele częściej stosowane są inne, nie tylko stylistyczne, kwalifikatory. Przeważają tutaj określenia chronologiczne, ekspresywne, specjalistyczne, geograficzne, np.: **innowierca** ‘człowiek należący do innego niż dane wyznanie (zwłaszcza innego niż katolickie)’ – SWJP *rzad.*⁷, PSWP *religijny, rzadki*; **interpersonalny** ‘dotyczący stosunków między poszczególnymi osobami, jednostkami; międzyludzki’ – SWJP, PSWP *psychologiczny*; **interstadialny** ‘zachodzący między określonymi stadiami, odbywający się, występujący w okresach przejściowych’ – PSWP *geologiczny*; **izm iron.** *żart.* ‘o terminach oznaczających doktryny, teorie, kierunki artystyczne itp.’ – SWJP *pot.*, PSWP *środowiskowy*; **kapitał** ‘znaczna suma pieniędzy; zgromadzone oszczędności’ – SWJP, PSWP *potoczny*; **katalizator** *przen.* ‘czynnik wywołujący jakieś wydarzenia, przyspieszający je’ – SWJP, PSWP *przenośny*; **kazamaty** ‘podziemia, lochy służące jako ciężkie więzienie’ – SWJP, PSWP *wychodzący z użycia*; **kiereszować** ‘ranić, kaleczyć kogoś lub coś, ciąć, uszkadzać coś w wielu miejscach’ – PSWP *przestarzały, dziś regionalny*; **kołatać się** ‘objąć się, uderzać o coś’ – SWJP, PSWP *potoczny, przenośny*; **korpus** ‘ciało człowieka lub zwierzęcia oprócz kończyn i głowy; tułów’ – SWJP, PSWP *biologiczny*; **kraśnieć** ‘rumienić, czerwienić się, oblewać się rumieńcem’ – PSWP *dawny*.

⁵ Informacje dotyczą sytuacji łącznie w SWJP i PSWP.

⁶ Definicje pochodzą z podstawowego dla nas źródła, czyli USJP.

⁷ Kwalifikatory zapisujemy w postaciach zgodnych z tymi, które stosują autorzy SWJP i PSWP. Brak kwalifikatora przy skrócie nazwy słownika oznacza, że jednostka nie jest w tym słowniku charakteryzowana w ten sposób. Brak skrótu danego słownika oznacza, że hasło (lub znaczenie) nie jest w tym słowniku odnotowane.

Z bardzo małej grupy jednostek leksykalnych opatrzonych kwalifikatorem *oficjalny* (tylko 5 haseł) żadna nie jest w pozostałych słownikach charakteryzowana, wszystkie te hasła traktowane są jak neutralne, nienacechowane.

Podobna sytuacja występuje w kolejnej grupie. Wśród leksyki *charakterystycznej dla publikatorów* (59 haseł: I – 51, K – 8) w innych słownikach większość odnotowana jest bez dodatkowych określeń. Tylko 16 haseł zaopatrzonych jest w kwalifikatory, głównie specjalistyczne i ekspresywne, np.: **idolka** forma ż. od idol – PSWP *rzadki*; **imperium** *przen.* ‘wielki obszar czyjejs działalności, władzy, wpływu’ – PSWP *potoczny*; **kamora, kamorra, camorra** ‘obecnie: jedna z głównych organizacji włoskiej mafii’ – PSWP *historyczny*; **komercja** ‘komercjalizacja działalności artystycznej, literackiej itp.’ – PSWP *potoczny*; **kryminalizacja** ‘szerzenie się przestępczości w różnych dziedzinach życia’ – SWJP, PSWP *prawniczy*.

Autorzy USJP bardzo rzadko stosowali kwalifikator *podniosły* (9 haseł). W pozostałych słownikach jeszcze rzadziej w odniesieniu do interesujących nas jednostek zastosowano tę kwalifikację. Tylko 7 haseł uzupełnionych zostało o kwalifikatory, np.: **kaźń** a) ‘cierpienia fizyczne zadawane uwięzionym; męka, tortura’, b) ‘wykonanie kary śmierci; egzekucja, stracenie’ – SWJP *pot.*, PSWP ‘podniośle...’; **kłócić** *przestarz.* a. *podn.* ‘wprowadzać zamieszanie, niepokój; mącić, zakłócać’ – SWJP, PSWP *przestarzały*; **knować** *przestarz.* a. *podn.* ‘w tajemnicy, podstępnie planować coś przeciw komuś, ukartowywać’ – SWJP *rzad.*, PSWP; **koryfeusz** ‘osoba wybitna, czołowa postać w jakiejś dziedzinie; znakomitość’ – SWJP, PSWP *rzadki*. Ale tylko trzykrotnie zastosowano identyczny sposób charakterystyki słowa, np.: **konać** ‘być w agonii, kończyć życie; umierać’ – SWJP, PSWP ‘podniośle...’; **korny** a) ‘pełen pokory, szacunku, posłuszeństwa, czci, uniżoności; uległy, pokorny’, b) ‘wyrażający pokorę, szacunek, posłuszeństwo, cześć, uniżoność; uległy, pokorny’ – SWJP ‘podniośle lub żartobliwie’, PSWP *podniosły, żartobliwy*.

Kolejną, też dość nieliczną, grupę słownictwa starannego tworzyły hasła *poetyckie* – 23 hasła. Ten zbiór jest jedynym wydzielonym ze względów stylistycznych, który podobnie traktowany jest we wszystkich, branych pod uwagę słownikach. Kwalifikowanie wystąpiło bowiem aż przy 21 hasłach. Nie zawsze jednak określenie wskazuje na poetycki charakter, częściej – przy 12 jednostkach – zastosowano inny kwalifikator, głównie chronologiczny, np.: **istność** a) ‘istnienie, byt, egzystencja’, b) ‘to, co istnieje; istota, jestestwo’ – PSWP *dawny*; **kibić** ‘talia, stan’ – SWJP *rzad.*, PSWP *książkowy, dawny*; **krwawić się** ‘zabarwiać się na czerwono; czerwienić się, rumienić się’ – SWJP, PSWP *przenośny*; **kwiecie** ‘kwiaty, rośliny kwitnące’ – SWJP, PSWP *książkowy*. Poetyckość hasła została podkreślona właściwym kwalifikatorem 7 razy, np.: **igrać** ‘o świetle, barwie, uśmiechu itp.: migotać, mienić się, drgać,

pojawiać się i znikać' – SWJP 'poetycko o...'; PSWP *poetycki*; **kasztanowłosy** 'mający kasztanowe włosy' – PSWP *poetycki*; **krasnolicy** 'piękny, urodziwy' – PSWP *poetycki*.

Z kolei z grupy słownictwa naukowego (38 haseł: I – 29, K – 9) tylko nieznaczne hasła są uznawane przez autorów pozostałych słowników za nacechowane. Określenia zastosowano przy nich 14 razy, tylko dwukrotnie jest to samodzielnie kwalifikator *naukowy*, np.: **komparatystycznie** przysłów. od komparatystyczny – PSWP *naukowy*; **komparatystyczny** 'odnoszący się do komparatystyki, komparatysty, polegający na stosowaniu komparatystyki; porównawczy' – SWJP, PSWP *naukowy*. W pozostałych przypadkach użyto przede wszystkim określeń specjalistycznych, np.: **indukcjonizm** 'pogląd w metodologii nauk empirycznych, według którego właściwą metodą uznania twierdzeń jest indukcja, czyli uogólnianie spostrzeżeń odnoszących się do poszczególnych faktów jednostkowych' – PSWP *filozoficzny*; **in vitro** 'poza żywym organizmem, w izolowanych tkankach' – PSWP *biologiczny*. Chociaż znalazł się też jeden przykład zaliczenia hasła z tej grupy do słownictwa potocznego: **idiosynkrazja** *przen.* 'wstręt, antypatia' – PSWP *potoczny*.

Ostatnią grupę słownictwa nacechowanego oficjalnością tworzą hasła *urzędowe* (204 jednostki: I – 64, K – 140). Hasła te, podobnie jak większość zaprezentowanych grup, przez innych leksykografów traktowane są jak jednostki neutralne, nienacechowane. Tylko przy 25 hasłach zastosowano kwalifikatory z różnych zakresów. Przeważają wśród nich określenia z grupy chronologicznych, ekspresywnych i specjalistycznych, np.: **kataster** 'urzędowy opis gruntów i budynków, zawierający m.in. dane o powierzchni gruntu, urodzajności gleby, dochodowości, służący za podstawę do sporządzania planów, zakładania ksiąg gruntowych oraz ustalania wysokości podatków' – SWJP, PSWP *ekonomiczny*; **kaucja** 'suma pieniężna złożona jako gwarancja dotrzymania zobowiązania i stanowiąca odszkodowanie w razie jego niedopełnienia' – SWJP, PSWP *prawniczy*; **kolektor** 'właściciel, agent, pracownik kolektury lub punktu sprzedaży kuponów totalizatora sportowego, kuponów gier liczbowych albo losów loteryjnych' – SWJP *rzad.*, PSWP *rzadki*; **kortezy** 'parlament w Hiszpanii' – PSWP *polityczny*.

Z kolei największą grupę słownictwa codziennego, nienacechowanego oficjalnością tworzą hasła *potoczne* (łącznie 1164 hasła: I – 49, K – 1115). W tym zbiorze dość sporej liczbie jednostek także autorzy SWJP i PSWP przypisali nacechowanie stylistyczne. Dotyczy to 570 haseł (I – 23, K – 547). I, co należy podkreślić, najczęściej stosowane są kwalifikatory *potoczny* i kwalifikatory ekspresywne, często też wystąpił kwalifikator *środowiskowy* (też przecież wskazujący na słownictwo codzienne), np.: **idiotka** *obraźl.* forma ż. od idiota – SWJP *pot.*, PSWP *pogardliwy, potoczny*; **Iksiński** 'o kimś bliżej nie

znanym; jakiś człowiek, pewna osoba; pan Iks' – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny*; **imprezować** 'bawić się, uczestniczyć w przyjęciach, spotkaniach towarzyskich' – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny*; **interna** 'oddział chorób wewnętrznych w szpitalu' – PSWP *medyczny, potoczny*; **internat** *żart.* 'miejsce internowania' – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny*; **kabareciarz** 'artysta, twórca kabaretowy; kabarecista' – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny*; **kacap** *pogard.* 'Rosjanin' – SWJP 'pogardliwie...', PSWP *potoczny, pogardliwy, obelżywy*; **kafejka** 'kawiarnia, kawiarenka' – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny*; **kinobus** 'autobus przystosowany do przewożenia aparatury projekcyjnej i jej obsługi, używany przez kino objazdowe' – PSWP *środowiskowy*; **kitować** *posp.* 'umierać' – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny*; **knajacki** *posp.* *przym.* od knajak – PSWP *środowiskowy*; **kogel-mogel** 'chaos, zamieszanie, zamęt' – SWJP *pot.*, PSWP *przenośny*; **krakauer** *żart. a. lekcew.* 'mieszkaniec Krakowa' – PSWP *żartobliwy lub ironiczny*; **krawężnik** *żart. a. lekcew.* 'policjant patrolujący pieszo ulice' – SWJP *pot.* 'żartobliwie lub lekceważąco...', PSWP *potoczny* 'żartobliwie lub z lekceważeniem...'; **kręciołek** 'jakiś przedmiot użytkowy, którego główny element kręci się dookoła własnej osi lub każda prosta maszynka na korbkę' – PSWP *potoczny*; **kromeczka** 'mała, cienka kromka' – SWJP, PSWP *rządki, ekspresywny*; **kryminałek** 'utwór literacki lub film o niezbyt skomplikowanej fabule kryminalnej' – PSWP *ironiczny*; **kurde** *posp.* 'rodzaj przekleństwa' – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny, eufemistyczny*; **kutasek** *wulg.* *zdr.* od kutas – PSWP *wulgarny*; **kutwa** *pogard.* 'człowiek chciwy, gromadzący pieniądze, skąpy nawet dla siebie; sknera, dusigrosz, liczykrupa' – SWJP 'pogardliwie o...', PSWP *żartobliwy, pogardliwy*.

Leksyka *zawodowa*, na którą składa się 25 haseł, na ogół w pozostałych słownikach zaliczona jest do słownictwa neutralnego. Tylko pięciokrotnie przy tych wyrazach znalazł się kwalifikator i był to kwalifikator specjalistyczny, np.: **kostiumer** *teatr.* 'osoba zatrudniona w teatrze, zajmująca się kostiumami aktorów' – PSWP *teatralny*; **kotoniarz** *włók.* 'osoba zatrudniona przy wyrobie kotoniny' – PSWP *włókienniczy*.

Podobnie, jak w przypadku słownictwa *potocznego*, za nacechowane uznali autorzy SWJP i PSWP większość jednostek *środowiskowych*. Na 137 jednostek (I – 8, K – 129) tego typu odnotowanych w USJP aż 103 hasła opatrzone są w pozostałych słownikach kwalifikatorami. Wprawdzie do grupy z dodatkowym określeniem *środowiskowy*, zaliczono niewiele, bo tylko 18 haseł, np.: **inkasować** *sport.* 'w boksie: otrzymać ciosy' – SWJP *pot.*, PSWP *środowiskowy*; **irokez** *młodz.* 'rodzaj fryzury z długich włosów tworzących pióropusz na środku głowy i z wygoloną skórą po bokach, noszonej głównie przez panków; także: taki pióropusz' – SWJP *środ.*, PSWP *środowiskowy*; **kabekaes** *wojsk. sport.* 'karabinek sportowy' – SWJP, PSWP *środowiskowy*; **karnista** *praw.* 'prawnik, specjalista w dziedzinie prawa karnego' – PSWP *środowiskowy*; **kla-**

wisze muz. ‘instrument muzyczny klawiszowy’ – PSWP *środowiskowy*; **koks sport.** ‘środki dopingujące’ – SWJP *środ.*, PSWP *środowiskowy*. Częściej wykorzystane zostały inne kwalifikatory stylistyczne, specjalistyczne lub ekspresywne, np.: **instrumentować med.** ‘podawać narzędzia chirurgiczne lekarzowi operującemu’ – PSWP *medyczny*; **internacjonal sport.** ‘zawodnik innej narodowości niż ta, którą reprezentuje drużyna’ – PSWP *sportowy*; **kaemista wojsk.** ‘żołnierz obsługujący kaem’ – PSWP *wojskowy*; **karny sport.** ‘rzut karny’ – SWJP, PSWP *sportowy, potoczny*; **kijowo młodz.** przysłów. od kijowy – SWJP *wulg.*, PSWP *potoczny, ekspresywny*; **kiks sport.** ‘chybione uderzenie w grze w piłkę lub bilard’ – SWJP, PSWP *sportowy, potoczny*; **klaps film.** ‘kolejna scena, kolejne ujęcie’ – SWJP, PSWP *filmowy*; **konturówka geogr.** ‘mapa konturowa’ – SWJP *pot.*, PSWP *geograficzny*; **krótkometrażówka film.** ‘film krótkometrażowy’ – SWJP *pot.*, PSWP *potoczny*; **kulomiot sport.** ‘lekkoatleta rzucający kulą’ – PSWP *sportowy, potoczny*; **kura łow.** ‘samica ptaków łownych’ – SWJP, PSWP *zoologiczny*.

Z ostatniej nielicznej grupy leksyki codziennej – jednostek *regionalnych* (16 haseł) – większość swój charakter zachowała także w pozostałych słownikach. Dwunastokrotnie opatrzone hasła kwalifikatorami, przeważnie – 11 razy – określeniem *regionalny*, czasem uzupełnionym o dodatkowe informacje specjalistyczne lub chronologiczne, np.: **kanka krak.** a) ‘blaszane naczynie używane najczęściej do przechowywania płynów; bańka’, b) ‘zawartość tego naczynia’ – SWJP *reg.*, PSWP *regionalny*; **karpień krak.** ‘brukiew’ – SWJP *reg.*, PSWP *botaniczny*; **krawatka krak.** ‘krawat męski’ – SWJP *reg.*, PSWP *regionalny, przestarzały*; **krawczyni krak.** ‘krawcowa’ – PSWP *rzadki, regionalny*; **krupniok śl.** ‘podawana na gorąco kiszka, wyrabiana z kaszy, krwi, mięsa wieprzowego, wątroby, płuc itp., łagodniejsza w smaku od kaszanki’ – SWJP *reg.*, PSWP *regionalny*. Przy jednym hasle pojawił się wyłącznie kwalifikator specjalistyczny: **kucja, kutia lwow. krak.** ‘tradycyjna potrawa wigilijna, znana zwłaszcza na Rusi i Litwie, przyrządzana z gotowanej pszenicy, kaszy lub ryżu, z utartym makiem, zwykle z dodatkiem miodu i bakalii’ – SWJP, PSWP *kulinarny*, co może świadczyć o takim upowszechnieniu się tejże potrawy, że nie już jest odczuwalny regionalny charakter nazwy.

Podsumowując, należy jeszcze raz stwierdzić, że współczesne słowniki, stosując liczne stylistyczne kwalifikatory, starają się ukazać obraz różnicowania polszczyzny na odmiany stylowe. Okazuje się jednak, że ta sama leksyka jest różnie, i często wręcz odmiennie, postrzegana i kwalifikowana przez różnych leksykografów. Rozbieżności tego rodzaju nie udało się jak dotąd uniknąć i trudno przypuszczać, aby kiedykolwiek mogło być inaczej. Należy bowiem pamiętać, że słowniki są dziełami uzależnionymi zarówno od przesłanek naukowych, jak i subiektywnych odczuć samych słownikarzy

(Mikołajczak-Matyja 1998: 12) – „w pracy leksykografa istnieją elementy nie poddające się opisowi scjentyistycznemu, nie oparte na logicznym rozumowaniu wnioskowaniu, a podlegające intuicji, wyczuciu językowemu, przekonaniach płynących (? – J.M., A.P.-W.) z doświadczenia” (Piotrowski 1994: 11). W rezultacie zdarza się, jak ocenia Mirosław Bańko, że słownik „zamiast być obrazem języka zaczyna być obrazem myślenia o języku, zamiast rejestrować fakty językowe – rejestruje, zwykle niejawnie, poglądy, a także przesady” (Bańko 2001: 18).

I już tak na marginesie naszych rozważań, na podstawie analizy haseł na literę *I* oraz *K*, nasunęła nam się jedna uwaga, że autorzy USJP starali się w miarę możliwości całość słownictwa scharakteryzować poprzez dodatkową informację zawartą w kwalifikatorze. Na tle innych słowników oraz przy wykorzystaniu własnej kompetencji językowej można odnieść wrażenie zbyt częstego opatrywania haseł kwalifikatorami (np. *książkowe* są hasła **idealista, impet, intruz, kolekcja, kontynent, krzepiący, kształtować, kulinarny, charakterystyczne dla publikatorów** są **idol, kariera, komercjalizacja, korumpować, urzędowe** są **inauguracja, inkasent, inspektor, kandydatura, kartoteka, kasacja, katalog, kombatant, komunalny, kulturalno-oświatowy, kwit**).

Literatura

- Bańko M., 2001, *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa. Studia o słowniku jednojęzycznym*, Warszawa.
- Doroszewski W., 1952, *O pracy nad układem haseł w słowniku*, 1952, „Poradnik Językowy”, z. 10, s. 1–5.
- Mikołajczak-Matyja N., 1998, *Definiowanie pojęć przez przeciętnych użytkowników języka polskiego i przez leksykografów*, Poznań.
- Piotrowski T., 1994, *Z zagadnień leksykografii*, Warszawa.
- Wilkoń A., 2000, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.

Wykaz skrótów słowników

- PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. I–L, 1994–2005, red. H. Zgółkowska, Poznań.
- SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*, 1996, red. B. Dunaj, Warszawa.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, 2003, red. S. Dubisz, Warszawa.

Variants of Polish in the light of lexicographic sources

Summary

The article presents the picture of stylistic variants of Polish emerging from modern standard dictionaries. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, edited by Stanisław Dubisz, is the basic source of the material, or lexical units (entries or meanings) marked by stylistic labels. The following markers were taken into account: *formal, bookish, publishers', lofty, poetic, scientific, professional, official, colloquial, regional* and *environmental ones*. On the basis of an analysis of 3530 excerpted entries, as compared with their description in other lexicographic sources (*Słownik współczesnego języka polskiego*, edited by Bogusław Dunaj and *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, edited by Halina Zgólkowa), one can conclude that modern dictionaries show a different picture of diversity of Polish in stylistic variants, using numerous stylistic markers. It appears that the same lexis is differently, often disparately, perceived and classified by different lexicographers.